

David Gaunt: Sahnenin Hazırlanması: Kürtler Hakkari Asurilerini Yok Etmeye Başlıyorlar

Posted on 09/09/2017

Birkaç istisnaıyla, güneydoğu Anadolu'daki Süryani ve Ermeni yerleşimleri, Kürtlerin nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları ve ağa denilen Kürt reislerin yerel siyasi gücü ellerinde bulundurdukları bölgelerdi. Modernlik Öncesi zamanlarda, Süryaniler ve Kürtler birbirlerine yakın yerlerde yaşarlardı. Geleneksel olarak, Asur dini lider Mar Şimun'un, yönetimde Hakkâri emirinden sonra geliyor ve yokluğunda emire vekâlet ediyordu. Diyarbakır vilayetinde birçok Kürt aşiret konfederasyonunun Süryani üyeleri vardı. Daimi olarak Muhalleme ve Mardin'in Ömerli sancağında İkamet eden Nisanay aşiretleri, Hıristiyan kökenliydi ve bu durumu anımsarcasına, bazıları Hıristiyan akrabalarıyla bağlarını korumaya devam ediyordu.

Aynı zamanda, Kürt folkloru Ermenilere karşı değil, Süryanilere karşı dostça tutumlardan söz ediyordu. Nasturiler hakkındaki bir Kürt atasözü şöyleydi: "Onlarla bizim aramızda bir saç kılı kadar fark var ama Ermenilerle aramızda bir dağ kadar fark var." Kürt erkekleri ve Nasturi kadınlar arasındaki aşklara da rastlanıyordu. Kimi zaman, gezginler Nasturi aşiretlerini "Hıristiyan Kürtler" olarak da sınıflandırmıştır. Müslüman nüfus arasına sıkışmış çok sayıda terk edilmiş kilise ve (piskoposluk bölgeleri dâhil) minyatür yerleşimlerle ilgili araştırmaları sırasında, Basil Nikitin ortak bir ırksal temele işaret etmişti. Ona göre, buna eskiden çok daha geniş ve yaygın olan Nasturi topluluğun İslamlaşması ve Kürt kültürüne asimile olması neden olmuştu.

Ne var ki, doğu Anadolu'daki Hıristiyanların çoğunluğu özgür aşiret üyeleri değil, ya feodal Kürt ağalarına ya da birkaç benzer örnekte, feodal Nasturi meliklere bağlı olan tarım ve besicilikle yaşayan kişilerdi. Bu yüzden, Ermeni ve Süryani Sorunları, karmaşık Kürt

Sorunu'nun parçası haline gelmişti. 19. yüzyılın kanlı etnik ve dini çatışmaları, temelde Sünni Kürtler ile Doğu Hıristiyan kiliselerinin üyeleri arasındaydı. Hıristiyanlar Şeytan'a tap-tıkları gerekçesiyle aforoz edilen Gayri-Müslim Yezidiler ve Türkçe'de genelde Kızılbaş olarak adlandırılan heterodoks Şii inançlı Aleviler gibi marjinal Kürt gruplardan destek bulurlardı.

18. yüzyılın ortasına kadar, Kürt nüfusu, iktidarları babadan oğla geçen emirlerin yönettiği büyük, toprağa dayalı aşiret konfederasyonlarına bölünmüştü. Erken 16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim'in Batı Ermenistan'ı fethinden sonra, resmi Kürt emirlikler Kürdistan eyaletleri kurulmuştu. Emirlik Osmanlı yönetiminden bağımsız olmakla birlikte, kendi topraklarında yaşayan halkların birliğinden sorumlu tutulan emir, rakip aşiret ve klanların reisleri arasında hakem rolünü de oynardı. Merkezi yönetiminin gücüne bağlı olarak, ya emirler sultana haraç ödemek zorundaydılar ya da sultan onlara yıllık bir Ödeme yapardı. Yavaş yavaş, Osmanlı yönetimi etkinliğini büyük kentleri kontrol edecek, bir adliye sistemi kuracak, vergi toplamaya başlayacak ve emirlerin bağımsızlığını azaltacak ölçüde genişletecekti. Emirlerin güçsüzleşmesinden sonra, Kürt toplumu dağıldı. Birkaç birleştirici kuvvetten biri, derviş tarikatlarının özellikle de Nakşibendî tarikatının liderliğiydi.

Erken 19. yüzyılda, tüm Kuzey Mezopotamya'da kaos hüküm sürüyordu. Nasılsa büyük güç kazanmış olan Osmanlı denetimi, Mısır'ın asi yöneticisi Muhammed Ali'nin ordularının bazı yerel Kürt aşiretlerinin yardımıyla savaşı kazanıp, Suriye'yi işgal etmesinden sonra dağıldı. En sağlam Kürt destekçileri, Diyarbakır-Halep arasında yaşayan Kürt Arap Milli aşiret konfederasyonuydu. Daha sonra, en büyük liderleri İbrahim Paşa komutasında, Kürdistan'ın batı kanadındaki en önemli konfederasyon olarak ortaya çıktılar. Başlıca rakipleri olan Cizre'nin güneyindeki bozkırda yaşayan Şammar Arapları ile sürekli savaştılar. Ve Şammarları geri püskürten Milli, bu bölgeye girdi. İbrahim Sultana tam bir sadakat gösterdi ve cömertçe ödüllendirildi.

Kısa ömürlü Mısır işgali sona erdiğinde, Osmanlı'nın güçsüzlüğünün farkına varmaları, Kürt

reisleri kendi yönetimlerini genişletmeye teşvik etti. Bazıları Mısır'dakine benzeyen bir özerkliğe can atmaya başlamıştı. Aralarında daha hırslı olanlar, sonuçta kendi bağımsız devletlerini kurmayı umuyordu. Osmanlı yönetimi yerel aşiretlere boyun eğdirmeye öncelik vermekle birlikte, onlarla başa çıkacak güçte değildi. Aziz hanedanlığının üyesi, Botan Emiri Bedirhan, 1840'larda başarısının eşiğine kadar gelerek, Cizre kentini Beyliğinin başkenti yaptı. Van, Hakkâri, Müks, Kars ve Ardahan reislerini birleştirerek, 1845'te yenilinceye kadar bir yönetim kurdu, düzenli ordu oluşturdu ve kendi sikkesini bastırdı. Bunlar temelde Kürt ulusunun iç çatışmaları olmakla birlikte, Hıristiyan halklar için de sonuçları olmuş; çünkü onları taraf tutmaya zorlamıştı. Özellikle, Asur aşiretler Kürt müttefikleriyle birlikte savaflara katılmakta hiç çekingenlik göstermemişlerdi.

On dört Kürt ve Hıristiyan aşireti yöneten Hakkâri Kürt Emirliği, yönetici hanedanın iki üyesi arasında emirlik kavgası nedeniyle kargaşaya düşmüştü. Asur dağ aşiretleri emirliğin safına geçmiş ve Mar Şamun emir'in sağ kolu olmuştu. Astırlar'ın ana gövdesi, taht kavgasında kaybeden tarafı desteklerken, kanlı bir çatışma kaçınılmaz hale gelmişti. Eski emirin oğluna sadık kalmışlardı. Gaspçı Nur-Allah, Hakkâri Emiri olduğunda, kendi ege-menlik alanında yaşayan Hıristiyanlar üzerinde daha sıkı bir kontrol kurmaya kararlıydı. Hatta 1841 'de Koçanis'e (Patrikhane merkezi) bile saldırdı ve bu emirlik ile Asurlar arasında sürekli bir uçurumun açılmasıyla sonuçlandı. Asurlar'ın çoğunluğu bu çatışmada başından sonuna kadar Mar Şamun'u destekledi, ama karşı koymayı aptallık sayarak, onunla ilişkisini koparan ve Nur-Allah'ın safına geçenler de vardı. Bu yüzden Nasturilerin bölünmeye başlamasıyla Mir Şam'ım'un siyasi otoritesi de tanışılmaz olmaktan çıktı.

1843'de, Nur-Allah ve Bedirhan Asur topraklarını istila ettiğinde büyük bir Kürt isyanı patlak verdi. Aynı yılın Temmuz ayında, Bedir-Han Cizre kasabası içinde ve yakınlarında ve Hakkâri Dağları'nın batı kollarında Barwar sancağında yaşayan Nasturilere saldırdı. Katliamlar yıllarca sürdü ve öldürülen Hıristiyanların sayısının on bine ulaştığı tahmin ediliyordu. Mar Şimun ailesiyle birlikte Musul'a kaçtı. Benzer bir saldırı da 1846'da gerçekleşti. Bedirhan'm Nasturi Hıristiyanlara karşı etkinlikleri gazetelerde haber

olduğunda, uluslararası kamuoyu tarafından öğrenildi. Bunun üzerine, Büyük Güçler müdahalede bulunması için Babiâli'yi baskı altına aldılar.

Bu çatışmalar ve uluslararası dikkatin bölgede yoğunlaşması, bölgede Osmanlı gücünün ciddi bir biçimde yeniden tesis edilmesi ve Kürt emirliklerinin özerkliğinin yavaş yavaş ortadan kaldırılmasıyla sonuçlandı. Hıristiyanlara yönelik katliamlar, Avrupalı siyasetçileri ve kamuoyunu Osmanlı Hıristiyanları'nın "kurbanlaştırılmaması" Kürtlerin saldırganlığı ve hükümet yetkililerini işbirliği konusunda uyarıcı rol oynadı. Kamuoyunun dini azınlıklara yönelik uluslararası koruma taleplerinde, bu olaylar önemli bir kilometre taşı olmuştu, Kürt emirliklerin ortadan kaldırılmasından sonra, Kürdistan alt düzeyde küçük mücadelelerle parçalandı. Yavaş yavaş, şeyhler denilen Kürt dini liderler, aşiretler arasında arabulucu ve meşru siyasi birleştirici kuvvet rolünü üstlendiler. Ne var ki, şeyhlerin yükselişi, Kürdistan'da daha önce salt siyasi nitelik taşımış olan mücadelelere ciddi bir dinî boyut ekledi. Din ve siyasetin bu bileşimi, Kürt liderlerin Asur (Nasturi) Hıristiyanlar, Yezidiler ve Şii Kürtler ile ittifak kurmalarını güçleştirdi.

1877-78 Rus-Türk savaşının ertesinde, Bedirhan'ın bazı oğullarının liderliğinde Hakkâri ve Botan Kürtlerinin küçük bir isyanı görüldü. Ne var ki daha önemli bir olay, Türkiye ve İran Kürtleri'ni birleştirerek, bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlayan Şeyh Ubaydallah'ın dini motifler taşıyan isyanıydı. Bu büyük isyan, gerçekte bazı toprak kazanımları sağladı. Ubaydullah, nüfuzlu ailesinin Nakşibendî mistik tarikatını yönettiği Hakkâri sancağına bağlı Şemdinli Nehri sınır köyünün yerlisiydi, Ubaydallah'ın kuvvetleri 1880'de batı İran'ı İstila ederek, Urmiye Gölü'nün batısındaki kırsal bölgeleri ele geçirdi ve hatta Tebriz kentini bile tehdit etti. I. Dünya Savaşı sırasında, Bedirhan'ın torunları (birçok rakipleri içinde en önemli olanı Rus yanlısı Abdülrezzak'tı) ve Şeyh Ubaydallah (oğulları Abdülkadir ve Muhammed Sadık ve torunu Taha), bu harekâtların anılarını Kürt bağımsızlık hareketinin doğal liderleri olduklarını iddia etmek için kullanacaklardı. Aynı zamanda, Osmanlı ve İran Kürtlerinin birliğini siyasi gündeme taşıyarak, sınır boylarını casusları, maceracıları ve gerillaları kendisine çeken bir mıknatıs haline getirmişlerdi.

Yüksek dini ve siyasi gerilim Müslüman-Hıristiyan ilişkilerini tehlikeye düşürdü. Kayırılan Müslüman nüfus ve ayrıcalıksız ama hoşgörü gösterilen Hıristiyan nüfus arasındaki geleneksel ayırım zedelendi. Hoşgörü özellikle Hıristiyan çiftçiler ve göçebe Kürt besiciler arasında iç çatışmaların zalimce sürdürüldüğü kırsal bölgelerde yok oldu.

Anglikan rahip W. A. Wigram, I. Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen önce Kuzey Mezopotamya'ya yapmış olduğu geziyi anlatan bir yapıt kaleme almıştı. Asur aşiret üyeleri yazara bölgede son zamanlarda yaşanan etnik ve dini gruplar arasındaki şiddetin çok daha vahşi boyutlara tırmandığını söylemişti. Müslüman ve Hıristiyan aşiretler arasında ki durumun bir kuşak öncesine göre hiçbir biçimde dayanılmaz olduğunu yazmıştı.

... Silahlar hemen hemen eşitti ve sayıları daha az olmakla birlikte, Hıristiyanların sağlam savunma mevzileri vardı. Asur kanı taşıyan erkekleri, savaşçı atalarının torunlarıydı Dolayısıyla, Abdülhamit dönemine kadar, taraflar bir bütün olarak bakıldığında aşağı yukarı denk güçlerdeydiler. Kuşaklar boyu "karşılıklı akınlar "da şöyle özetlenebilecek bir ortak anlayışa varılmıştı; "Dilediğinizi alın, ama geride bıraktıklarınıza zarar vermeyin ve kadınlara dokunmayın. "

Bu yüzden çifttik hayvanları helal sayılırdı, halılar ve diğer ev eşyaları, elbette silahlar da. Ama evler yakılmaz, yetiştirilen ürünlere ve sulama kanallarına zarar verilmezken, nazik eşkıyalar tahıl ambarlarına dokunmadan giderlerdi. Daha birkaç yıl öncesine kadar, aşiret köylerine yapılan ataklarda, kadınlara asla ilişilmezdi. Ve bu o kadar iyi bilinirdi ki kadınları korumak da gerekmezdi... Bu yönden işler değişmiş ve kötüye gitmiştir. Artık kadınlara her zaman gereken saygı gösterilmiyordu Kürtlere dağıtılan tüfekler eski eşitlikten eser bırakmamıştı. Rahmetli Sultan kısmen kendi tahtını korumak, kısmen belki de Hıristiyanları egemenliği altında tutma düşüncesiyle, "Hamidiye " Alaylarını kurduğunda Kürtler silahlandırılmıştı. Şimdi de sayı eşitsizliğine Mavzer ve çakmaklı tüfek arasındaki farkların getirdiği zorlukları eklerseniz, durumun olanaksızlığını görürsünüz, işte o zamandan beri denge yavaş yavaş Hıristiyan aşiretlerin aleyhine dönmüştür."

İmparatorluk yönetiminin kanıtlanmış yöntemi, böl-yönettir. Osmanlı yönetimi eskiden asi olarak tanınmayan bazı Sünni Kürt aşiretlerinin sadakatini kazanmaya çalışmıştı. Bunlar palazlanır ve ayrıcalıklar elde ederlerken eski asi emirler gözden düşürülmüştü. Bu yüzden, Bedirhan gibi geleneksel yönetici hanedanlıklar hemen hemen sürekli muhalefete itilirken, yeni aşiretler ya da yeni bölgelere göçmüş aşiretler, yönetim tarafından kayırılmaya başlanmışlardı. Doğal olarak, amaç geleneksel liderlerin otoritesini kırmak ve çeşitli nedenlerden dolayı ihtiyaç duyulan gruplara gelişmeleri için devlet desteğini esirgemektir. Bu politikanın bir yanı da bazı seçilmiş Kürt aşiretlerini Osmanlı düzenine entegre etmektir.

Diyarbakır vilayetinin güney kesimi, bu seçmenin bir örneğiydi. Tarihsel olarak, bu yöre Arap Bedevi aşiretlerini ve Süryani Hıristiyanları da içine alacak kadar geniş olan Hevırki adlı bir konfederasyonun kontrolündeydi. Emirlik çağında, bu konfederasyonun reisi Botan Emirinin bir vassalıydı. Yıkılmış olan Botan devletinin parçası olan Hevırki aşiretleri, yönetime düşmandı ve devamlı olarak düşük yoğunluklu yerel bir isyan durumu içindeydi. Bu alana Dekşiri konfederasyonuna bağlı yeni aşiretler göçtü. Bunlar yörenin yabancı olup Botan'la eskiden hiçbir ilişkileri yoktu. Ne var ki, Dekşiri Osmanlı yönetiminin desteğine sahipti. Böylesi, köy ve mezralar üzerindeki küçük çatışmalar, derhal Hevırki ve devlet otoriteleri arasındaki bir çatışmaya dönüştü. 1. Dünya Savaşı'na kadar ve savaş süresince, Hevırki'nin bir bölümü her zaman yönetime karşı isyan durumunu sürdürmüştü. Hıristiyan katliamları sırasında, Tur Abdin'deki Hevırkiler'in bir bölümü yönetime meydan okumak kadar, insani ahlak anlayışları nedeniyle Hıristiyan komşularını cesaretle korumuşlardı.

Kaynak: <http://mamasyria.blogspot.de>